

Joan Costajussà i Deu: Un esbós biogràfic d'un periodista oblidat

Joan Costajussà i Deu: A Biographical Sketch of a Forgotten Journalist

Josep Lluís Martín i Berbois

Doctor en Història Contemporània

The purpose of this paper is to conduct a brief review of the personal and professional life of this journalist from Sabadell which played a role in all those newspapers where he was a participant and that the passage of time has done that has been almost forgotten. Regarding his side stands his journalistic responsibility as editor of La Veu de Catalunya, and especially the president of the Association of Journalists of Barcelona during the Republican period. But we should also mention their political participation in the Lliga Regionalista, indeed his political choice forced him to leave Catalonia to start the Civil War. An exile in Genoa, which did not return because he died there. To make the text we used some books, memoirs of journalists and especially the use of letters, partly unpublished, between himself and Joan Costa i Deu and various personalities church during the Civil War.

Key words: Lliga Regionalisme, journalism, Joan Costa i Deu, Second Republic, Civil War.

La finalitat d'aquest escrit és fer un breu repàs a la vida personal i professional d'aquest periodista sabadellenc que tingué un paper rellevant en tots aquells diaris en els quals fou participat i que el pas del temps ha fet que hagi quedat força oblidat. Respecte al seu vessant periodístic, en sobresurt la seva responsabilitat com a redactor en cap de La Veu de Catalunya i, sobretot, la presidència de l'Associació de Periodistes de Barcelona durant el període republicà. També cal destacar la seva participació política a la Lliga Regionalista; precisament la seva opció política l'obligà a marxar de Catalunya en iniciar-se la Guerra Civil. Un exili, a Gènova, del qual no va tornar ja que morí allà. Per poder realitzar el text hem utilitzat alguns llibres especialitzats, memòries de periodistes i, sobretot, l'ús de l'epistolari, en part inèdit, entre el propi Joan Costa i Deu i diverses personalitats eclesiaístiques durant el període de la Guerra Civil.

Paraules clau: Lliga Regionalista, periodisme, Joan Costa i Deu, Segona República, Guerra Civil.

Malgrat que darrerament s'estan recuperant biografies i escrits del món periodístic de la història de Catalunya encara resten per investigar biografies de periodistes menys coneguts, però que també aportaren alguna cosa en aquest camp. N'és un exemple el periodista sabadellenc Joan Costajussà (Costa) i Deu (1883-1938), el qual no es trobà a la primera línia del periodisme català però desenvolupà un paper destacat a l'òrgan periodístic de la Lliga Regionalista, *La Veu de Catalunya* (1899-1937), com a redactor en cap i, sobretot, a la presidència de l'Associació de Periodistes de Barcelona entre el 1932 i el 1936.

La finalitat d'aquest article és fer una pinzellada biogràfica per la vida d'aquest periodista i demostrar la seva coherència professional i política. El text està dividit en dues parts, la primera se centra des del seu naixement fins a l'arribada de la guerra civil. En aquest apartat podrem veure els seus inicis en publicacions locals passant per la seva estada a *La Veu* i la seva presència en diferents associacions periodístiques, fins a arribar a l'associació de Barcelona on treballarà per mantenir la imparcialitat professional i vetllar pels interessos de la professió i de tots aquells que la formaven. La segona part de l'escrit engloba el període de la guerra i se centra, concretament, en l'aspecte més personal.

Per dur a terme l'article hem consultat la bibliografia especialitzada de la història del periodisme, les memòries dels periodistes i les revistes i diaris on el biografiat participà. A partir de la Guerra Civil les fonts utilitzades s'han centrat fonamentalment en el ric epistolari —una part d'ell publicat en altres treballs meus— entre el periodista sabadellenc i amistats eclesiàstiques que es trobaven forçosament exiliats com ell.

La vocació i passió pel periodisme de Costa i Deu s'iniciaren de ben jove mitjançant el setmanari polític-regionalista *La Creu del Montseny* (1899-1900). El director literari era el poeta nacional Jacint Verdaguer i Santaló (1845-1902), que comptava amb la participació de joves i futures promeses intel·lectuals com, entre d'altres, el filòsof Eugeni d'Ors i Rovira (1881-1954), l'escriptor, poeta i polític Jaume Bofill i Mates (1878-1933), el poeta i autor teatral Xavier Viura i Rius (1882-1947), el novel·lista Joan Oller i Rabassa (1882-1971), l'autor dramàtic i periodista Pompeu Crehuet i Pargas (1881-1941) i el propi Costa i Deu.

A poc a poc Joan Costa perfeccionà el seu estil periodístic en col·laboracions a publicacions sabadellenques, com l'efímera *Boletín Musical: revista mensual* (1901-1902). La seva comesa era fer les ressenyes de les actuacions i obres musicals més rellevants del moment. Només dos anys després d'haver iniciat l'anterior projecte féu un notable salt qualitatiu en l'àmbit professional amb la direcció del *Diario de Sabadell: periódico independiente de avisos y noticias* (1903-1905), càrrec que ostentà fins al 1904. Durant els dos anys que estigué al capdavant d'aquest diari també compaginà la corresponsalia de Sabadell per a *La Veu de Catalunya*.

En finalitzar el seu breu períple pel rotatiu sabadellenc, el 1905 fundà la revista *Catalunya: publicació quinzenal* (1905-1910), que resultà ser veritablement la por-

taveu de la Lliga Regionalista de Sabadell (1902-1936). El 1907 deixà l'esmentada publicació per pujar, altre cop, un escalafó professional més amb l'acceptació del càrrec de redactor en cap de *La Veu de Catalunya*. Tal com havia succeït amb l'anterior diari, en aquesta ocasió simultaniejà el càrrec a *La Veu* amb la corresponsalia dels diaris de caire conservador *La Almudaina*, de Palma de Mallorca (1887-1953); *El País*, de Lleida (1879-1934); *El Dia*, de Terrassa (1918-1939), i *El Pla de Bages*, de Manresa (1904-1937).

Segons Costa i Deu, aquest important canvi sorgí per voluntat expressa de l'advocat i líder de la Lliga Enric Prat de la Riba i Sarrà (1870-1917), el qual havia mostrat un especial interès per unes "extenses informacions que jo havia publicat en aquest diari, relatives a un conflicte obrer de llarga durada, la direcció del qual era portada pels coneguts sindicalistes Bru Lladó [i Llorós] i Magí Marçet [i Valette]".¹

Durant aquests anys a *La Veu*, s'hi congregaren alguns dels millors periodistes i literats del moment. El parer que tenien els companys de redacció vers Costa i Deu podem trobar-lo a les memòries del poeta, novel·lista, dramaturg i periodista Josep M. de Sagarra i de Castellarnau (1894-1961): "Entre les figures de menor quantia era notable Costa i Deu, sabadellenc, especialista de tota mena d'anècdotes i en particular les que feien referència a la vida frívola. Costa i Deu era un solter d'aspecte trist i desmarxat d'indumentària, amb la veu una mica solemne i pedant del qui torna de tot i perdona la vida no importa a qui. Parlava a Don Enric com si aquell home il·lustre fos el seu criat, i, en la limitació de la seva intel·ligència i de la seva economia, Costa i Deu se sentia més segur que un rei" (Sagarra, 1954: 420).

En el llibre esmentat també s'explica com el poeta, periodista, traductor i autor de teatre Josep Carner i Puig-Oriol (1884-1970) li feia la guitza constantment. L'obsessió de Carner per empenyar Costa i Deu arribà més enllà quan el primer li dedicà la poesia satírica "Auca de la coblejadora", que publicà en el llibre *Auques i ventalls* el 1914.

Cal assenyalar també que durant aquests anys desenvolupà una faceta totalment oposada a la seva tasca professional; ja que fou conseller econòmic de la cantant, cupletista i actriu Raquel Meller (Francisca Marqués López, 1888-1962) i, fins i tot, arribà a ser el director del mític teatre de varietats *Eldorado* (1884-1928).

L'ASSOCIACIÓ DE PERIODISTES DE BARCELONA

Joan Costa i Deu desenvolupà un paper destacat a l'Associació de Periodistes a Barcelona amb l'ocupació de diferents càrrecs fins a arribar-ne a la presidència els anys trenta. El 1909 a Barcelona es creà la primera Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona, força influenciada pel lerrouxisme i dirigida per Enrique Díaz Reig (Cadena, 1984: 11). L'aparició de l'associació proporcionà que el 23 d'agost de 1912 es creés el Sindicato Profesional de Periodistas, que es caracteritzava pel seu caire conservador. El seu promotor i primer president fou el periodista i escriptor navarrès Federico Urrecha Segura (1855-1930).

L'èxit d'aquesta impulsà la fundació, el 29 d'agost de 1913, d'una altra entitat defensora dels drets dels periodistes: la Asociación de Periodistas y Periódici-

cos No Diarios de Barcelona (1913-1936). La seva creació s'esdevingué perquè l'Asociación de Prensa Diaria de Barcelona i el Sindicato Profesional de Periodistas no acceptava com a socis la majoria dels qui escrivien en revistes, setmanaris i butlletins sense periodicitat diària. El primer president en fou el publicista i marí Marià Viada i Lluch (1897-?). El 24 de gener de 1916 la novella entitat reformà el seu nom per Asociación de Periodistas de Barcelona.

Mentrestant, a la Junta general ordinària de l'Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona realitzada el 2 de març de 1924, encapçalada pel mencionat Eugeni d'Ors i de la qual Joan Costa i Deu era vicepresident, obtingué un ampli vot de confiança per mirar de gestionar la unió de l'Asociación de Prensa Diaria de Barcelona i el Sindicato Profesional de Periodistas, però la comesa no fou possible. Aquest fet significà la dimissió de la Junta en bloc. No obstant això, Costa i Deu continuà a l'associació com a membre de la comissió d'investigació i consulta.

Al marge d'aquest entrellat d'entitats, el 1920 es creà l'Associació Catalana de la Premsa amb la intenció d'associar tots els redactors de publicacions en llengua catalana, i Joan Costa i Deu n'era vocal. El seu primer president fou el farmacèutic i periodista Sebastià Josep Carner (1850-1935), pare de Josep Carner i Puig-Oriol (1884-1970). L'entitat no perdurà molt de temps perquè el 1928 s'uní a l'Asociación de Periodistas de Barcelona, ja que la majoria dels seus socis també n'eren membres i també per causa de la Dictadura de Primo de Rivera. Per tal de poder dur a terme aquesta comesa, l'Associació Catalana de la Premsa pressionà perquè l'Asociación de Periodistas catalanitzés el seu nom, fet que s'acomplí el 1929. Tanmateix, a les acaballes del 1934 l'Associació Catalana, de la qual Costa i Deu era vocal, sol·licità al conseller de Governació la reactivació de l'entitat, la qual cosa es produí l'any següent.²

Com ja hem dit, l'Associació de Periodistes de Barcelona sempre intentà trobar fórmules d'unió amb les altres entitats periodístiques de la Ciutat Comtal. L'organització defensà en tot moment la fusió de totes les entitats esmentades en una sola, però com que la idea no acabà de reeixir es proposà una federació local que també quedà en un simple projecte. La notable politització de la societat catalana feu que a l'entitat es produís una bipolarització política entre els partidaris d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i la Lliga Regionalista.

L'ASSOCIACIÓ DE PERIODISTES DE SABADELL

L'Associació de la Premsa de Sabadell es fundà el 10 de gener de 1910. La primera junta la formaren l'escriptor i periodista Joan Baptista Vives i Viñas (1878-1956); l'impressor, editor, escriptor i principal baluard de la *Revista de Sabadell* (1884-1935) Ramon Torner i Tort (1874-1933); el director d'*El Federal* Josep Soler i Agustench; el redactor d'*El Combate* i d'*El Pueblo* Plàcid Segalès i Serra; l'escriptor i activista cultural valencià i catalanista Miquel Duran i Tortajada (1883-1947); Pau Xirinachs Xirinachs; l'escarceller de la presó del Partit Judicial, escriptor i periodista Narcís Guillem i Andreu (1861-1932); el metge i escriptor Lluís Carreras i Puig; el periodista i futur batlle de Sabadell Domènec Saló i Salas (1871-1930);

l'advocat, escriptor i periodista de la *Gazeta del Vallès* i la *Revista de Sabadell* Joan Baptista Lladó Figueras (1878-1946), i Joan Costa i Deu.

L'Associació de la Premsa Sabadell incidí en la creació de la Federació de la Premsa Catalano-Balear el 1923, que perdurà fins al 1934, amb diverses associacions adherides de tot el territori català. La federació pretenia representar a tots els periodistes que actuaven a Catalunya i a les Balears, i creà serveis assistencials, edità un butlletí i celebrà diversos congressos; precisament la sisena trobada es dugué a terme a Sabadell del 28 de juny a l'1 de juliol de 1928.

L'Associació de la Premsa Sabadellenca també participà en diferents congressos internacionals de la premsa a ciutats com ara Budapest (1933) o Tunis (1934) i en els congressos de la Federación de Prensa Española i de la ja mencionada Federació de Premsa Catalano-Balear. L'entitat desaparegué amb l'arribada del bàndol nacional a Sabadell el 1939.

LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

A més de la faceta periodística, Costa i Deu també tingué una participació més o menys destacada en la política barcelonina i sabadellenca. Durant la dècada dels anys deu milità a la Joventut Nacionalista de la Lliga Regionalista de Barcelona i a continuació ho féu a la formació sènior de Sabadell. Respecte a la primera, formà part d'una de les generacions intel·lectuals més rellevants de la història d'aquest país, encapçalada pel poeta Jaume Bofill i Mates (1878-1933), que anys més tard donà pas a la creació del partit Acció Catalana. A la fi del període de les joventuts de la formació política prosseguí la seva participació política a la Lliga amb un paper destacat a la delegació de Sabadell, d'on fou vocal de la direcció entre el 1925 i el 1928.

Al marge del vessant polític, durant els anys vint tingué una destacada implicació cultural en l'organització d'actes, col·laboracions en publicacions i en la direcció d'una editorial. De totes les col·laboracions, cal destacar-ne la de la revista noucentista sabadellenca *Garba* (1920-1922), on realitzà petits escrits amb els pseudònims J. De C., Joan d'Arrahona o Joan de Valrà. Malgrat la breu durada de l'excel·lent publicació, aquesta tingué un gran reconeixement cultural per la participació dels millors escriptors i poetes locals i forans.

A mitjan dècada dels anys vint, Costa i Deu dirigí el diari *La Veu de Sabadell: diari del vespre* (1924-1929). El primer exemplar aparegué l'1 de desembre de 1924. En aquest el director esmentà que el nou rotatiu comptava amb una important llibertat de premsa, cosa que com veurem no era certa: "És necessari d'afirmar que fruïm d'una absoluta independència. Independència significa mantes [moltes] vegades nul·litat d'opinió, hipòcrita manera d'actuar, fal·laç desenrotllament en la missió que es du a terme. En el present cas no es mixtifica l'adjectiu. El mot *independència* significarà, a part d'un major acoblament d'activitats i d'energies, que som lliures de traves i compromisos polítics. [...] Aquest diari gaudeix d'absoluta independència i no percep de cap entitat oficial".³

La creació del nou diari fou un clar retret de la Lliga Regionalista de Sabadell al "seu" *Diari de Sabadell*, que estava dirigit per la Colla de Sabadell i que era

molt proper ideològicament a l'esmentada Acció Catalana. Aquest darrer grup fou creat el 1919 en una acampada a la font del Saüc a Sant Llorenç del Munt i estigué dirigit fonamentalment pel poeta, dramaturg, traductor i periodista Joan Oliver i Sallarès (Pere Quart, 1899-1986), el novel·lista i periodista Francesc Trabal i Benessat (1899-1957) i l'escriptor, periodista i crític literari Joan Prat i Esteve (Armand Obiols, 1904-1971).

Mentrestant, els membres de *La Veu* es reunien al domicili de l'industrial tèxtil i home destacat de la Lliga Regionalista de Sabadell Joan Llonch i Salas (1902-1976). Les trobades intel·lectuals es dugueren a terme entre el 1924 i el 1936 i foren conegudes popularment com els "dillunsos" de cal Llonch. Hi participaren algunes de les personalitats més rellevants del món de l'art i les lletres sabadellenques i catalanes (Martín, 2005 i 2007).

Els resultats d'aquestes xerrades es veieren reflectits en l'edició de *L'Almanac de les Arts*, que es publicà els anys 1924 i 1925. Aquests volums eren un compendi de més d'un centenar de textos i d'il·lustracions d'autors sabadellencs, on s'englobaren totes les inquietuds artístiques del moment. Joan Costa i Deu participà en l'exemplar del 1925 amb la redacció de les biografies del mercader, economista i pintor català Jaume Amat de Palou i Pont (1753-1819) i del P. Ludovic del Sagrat Cor Jaume Borrell i Altalló (1725-1789).

Tornant a *La Veu de Sabadell*, el diari fou molt poc crític envers el règim de Primo de Rivera, però sí ho foren respecte a l'Ajuntament. La mala relació entre el consistori local i el rotatiu sabadellenc esclatà amb motiu d'una visita de les joventuts feixistes italianes a Barcelona. El periodista Lluís Jordà i Cardona (1907-1968) rebé l'encàrrec formal de posar en evidència el feixisme i contradir-lo fortament en un article titulat "Camises negres a Barcelona". L'article, publicat el 16 setembre de 1929, féu referència als punts de contacte entre les teories del Dictador i el feixisme a les escoles. Com era previsible la suspensió per part del Governador i el capità general no es féu esperar, i el 19 de setembre sortí per darrera vegada (Castells, 1979: 31).

Així i tot, Costa i Deu decidí prosseguir l'edició fins a l'aparició del nou diari *Sabadell Ciutat: diari del vespre* (1929). No obstant això, aquest tingué una efímera durada perquè només es publicà durant dos dies.

LA CREACIÓ DE LA BIBLIOTECA SABADELLENCA

La prohibició de la llengua catalana durant la Dictadura provocà la reacció del món cultural català amb la creació de nombroses editorials i publicacions periòdiques. Com ja hem apuntat anteriorment, la ciutat vallesana comptava essencialment amb dos grups d'intel·lectuals influenciats per formacions polítiques. El monopoli cultural d'aquestes anava més enllà de la premsa; ja que també s'implicaren en el món editorial amb la creació de la Biblioteca Sabadellenca (Lliga Regionalista) i de La Mirada (Colla de Sabadell-Acció Catalana).

L'aparició de les dues editorials locals no responia només a les rivalitats polítiques i a les pròpies necessitats culturals de la ciutat, sinó que era una evident oposició a la persecució cultural que estava duent a terme el règim dictatorial.

L'editorial La Mirada es creà a la masia modernista del Marquet de les Roques, prop de Sant Llorenç Savall, que era la casa d'estiu de la família de Joan Oliver. En total s'editaren dinou volums entre novel·les, poesia i teatre, des del 1924 fins al 1935, moment en què s'incorporà a l'editorial Proa (1928). Els llibres editats es caracteritzaren per seguir de molt a prop el noucentisme i comptaren amb la participació de les principals figures literàries del moment com Carles Riba i Bracons (1893-1959), Carles Soldevila i Zubiburu (1892-1967), Clementina Arderiu i Voltas (1889-1976), Agustí Esclasans i Folch (1895-1967), Josep Pla i Casadevall (1897-1981), Josep M. Millàs-Raurell (1896-1971), Antoni Rovira i Virgili (1882-1949), Feliu Elias i Bracons (1878-1948), Cèsar August Jordana i Mayans (1893-1958) i els ja citats Josep Carner, Jaume Bofill i Josep M. de Sagarra.

Mentrestant, Joan Costa i Deu fundà la Biblioteca Sabadellenca —amb la col·laboració esporàdica de l'escriptor, poeta i editor Joan Sallarès i Castells (1893-1971)—, la qual s'erigí gràcies a la iniciativa i al mecenatge de la formació regionalista local. El primer llibre aparegué el 1925, tot i que a la portada del primer volum aparegués 1924, i finalitzà el 1936. En total es publicaren trenta-dos volums englobats entre novel·la, poesia i assaig.

Els autors que publicaren a la col·lecció es distingiren per la seva influència religiosa i catalanista. Pel que fa a l'aspecte religiós hi contribuïren els eclesiàstics Joan Ugas i Grau (1890-?), Josep Cardona i Agut (1871-1934), Joaquim Guiu i Bonsatre (1898-1939), Frederic Martí i Albanell (1902-1936) i Camil Geis i Parragueras (1902-1986). Mentre que per l'aspecte catalanista hi participaren l'escriptor, poeta, arxiver i polític Manuel Ribot i Serra (1859-1925), la poetessa Agnès Armengol i Altayó (1852-1934), l'escriptor, poeta i crític literari Joaquim Folguera i Poal (1893-1919), l'escriptor, poeta i polític Pere Salom i Morera (1883-1950), l'escriptor i crític d'art Joan Matas i Monné (1893-1938), l'escriptora i poetessa Pilar Tous i Forrellad (1899-1993) i el ja mencionat Joan Sallarès.

L'ARRIBADA DE LA SEGONA REPÚBLICA

Com és sabut, el 14 d'abril de 1931 el president d'ERC Francesc Macià i Llussà (1859-1933) proclamà la República Catalana com a estat integrant de la Federació Ibèrica. Aquest fet comportà un important trasbals polític, que significà, entre molts altres aspectes, l'obtenció de la presidència de la Generalitat encapçalada per Macià, el restabliment de la Generalitat i la redacció de l'Estatut d'Autonomia.

Un cop aprovat l'Estatut pel poble català el 2 d'agost de 1931, fou portat a les Corts espanyoles per tal de ser referendat. El Govern català amb el President de la Generalitat al capdavant es desplaçà per defensar-lo. Entre els acompanyants també hi hagueren els periodistes Joan Alavedra i Segurañas (1896-1981), Adrià Vilalta i Vidal (1906-1968), L. López Olivella, Lluís Aymamí i Baudina (1899-1979) i el propi Joan Costa i Deu.

La il·lusió de la comitiva i de bona part dels catalans era molt palpable a l'ambient. No obstant això sembla que Costa i Deu no era tan optimista a causa de la decepció que havia sofert en iniciatives anteriors similars a aquesta. Tal com escrigué Lluís Aymamí: “De tots els companys de viatge —plens d'optimisme i

convençuts realment que anaven a lliurar la gran batalla— només un —l'amic Costa i Deu, company de premsa— recordava que, de viatges amb la mateixa finalitat, aquest ja n'era el tercer que Catalunya feia. Ja se n'havien fet dos, en temps de la monarquia borbònica, i el comboi que marxà carregat d'il·lusions havia tornat carregat d'esperances. Sempre ens havien escoltat molt bé, i mai no ens havien donat res" (Aymamí, 1932: 55-56).

Després dels aferrissats debats a les Corts espanyoles, finalment el 9 de setembre de 1932 s'aprovà l'Estatut per 334 vots a favor i 24 en contra. El 15 de setembre el president de la República Niceto Alcalá-Zamora Torres (1877-1949) el signà simbòlicament a Sant Sebastià.

La nova situació política i la trajectòria professional de Costa i Deu li permeteren obtenir la presidència de l'Associació de Periodistes de Barcelona, la qual es catalanitzà definitivament amb la seva arribada. La nova junta quedà composta per Xavier Regàs i Castells (sotspresident), Frederic Montagud i Castellano (sots-president), Josep M. Lladó (secretari), Joan Julià i Gaya (sotssecretari), Joaquim Freixes i Saurí (tresorer), Rafel Bori i Llobet (comptador), Joan Vives i Borell (vocal I); Ferran Valls i Taberner (vocal II), Joaquim Ventalló (vocal III), Manuel Ballester i Ferrer (vocal IV) i Josep M. Xicota i Cabré (vocal V).

Durant el període republicà, l'Associació de Periodistes agafà una forta embranzida com a entitat. Per tal d'expressar els seus postulats es creà la publicació *Annals del Periodisme Català*, que tingué una vigència de vint-i-sis exemplars compresos entre el setembre del 1933 i el juny del 1936. L'arribada de la Guerra Civil féu que desaparegués l'entitat i, per tant, la revista.

Com ja hem apuntat a l'inici del text, el mandat de Costa procurà ser al més imparcial possible, ja que l'associació convidà els mandataris de la Generalitat, fos quin fos el seu polític. Precisament, durant el període d'empresonament del president Lluís Companys i Jover (1882-1940) i el seu govern, els periodistes que realitzaven la informació a la Generalitat enviaren una carta encoratjadora on, entre diverses qüestions, se li deia: "Per damunt de totes les possibles diferències ideològiques, resta en peu una pregona simpatia i una gran reconeixença per la impagable cordialitat amb què tractàreu sempre els periodistes".⁴

Un dels actes polítics més rellevants que dugué a terme Costa i Deu com a president de l'Associació de Periodistes fou l'excarceració dels periodistes Joan Alavedra, Melcior Font, Carles Sentís, Lluís Aymamí i Baudina, Manuel Thió i Rodés, Domènec Pallerola, Joaquim Vilà i Bisa, Rafael Font i Ferran, Toribi Verderi, Manuel Companys, Jover, Llorenç Perramon, Dídac Ballesteros i Riera, Salvador Costa i Esperanci, Santiago Llopart i Mota, Francesc Aymamí i Baudina arran dels Fets del 6 d'octubre de 1934.

El dilluns 8 d'octubre Costa i Deu visità el president accidental de la Generalitat el coronel Francisco Jiménez Arenas (1872-1936) per sol·licitar l'alliberament dels mencionats reporters, que es produí una setmana després. L'endemà es dirigí al Quarter General de la Divisió, on fou rebut pel general Domènec Batet i Mestre (1872-1937), el qual l'informà que faria tot el possible perquè els diaris sancionats *La Humanitat* (1931-1939), *La Publicitat* (1922-1939), *El Diluvio* (1858-1939) i *L'Opinió* (1928-1934) fossin restablerts, cosa que no s'acomplí amb aquest darrer.

Al marge de la presidència de l'Associació, el 3 de gener de 1935 començà a *La Veu de Catalunya* una secció que dugué per nom "Crònica de Barcelona". El 28 de juny de 1935 començà a publicar, a petició de Francesc Cambó, una altra sèrie d'articles al mateix diari titulada "Les Memòries d'un periodista", que finalitzaren el 17 de juliol de 1936. Cal destacar també que a les acaballes del 1935 es refredaren els estatuts de l'Agrupació Professional de Periodistes, tot i que s'havien aprovat el desembre de 1933. Tal com havia succeït en altres associacions, Costa i Deu també en formà part com a vocal.

Com ja hem dit, els esdeveniments del 6 d'octubre de 1934 foren viscuts de primera mà per Joan Costa, cosa que comportà que escrivís, juntament amb el periodista, industrial i lligaire Modest Sabaté i Puig (1909-1986), els llibres *La nit del 6 d'octubre a Barcelona* i *La veritat del 6 d'octubre*. El primer és possiblement el reportatge més detallat de tots els llibres que es publicaren en aquell moment; mentre que el segon, en plena campanya electoral, se centrà en el que succeí a les ciutats de Sabadell, Badalona, Granollers, Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Palafrugell, Girona, Sant Vicenç de Castellet, el Morell, Navàs, Sant Jaume de Domenys i Lleida.

Cal destacar que durant el període republicà Costa i Deu també col·laborà amb la Conselleria d'Obres Públiques, la qual cosa originà que el 1936 escrivís juntament amb el periodista del Full Oficial del Dilluns Joan Rovira el llibre *Joan Vallès i Pujals a la Conselleria d'Obres Públiques de la Generalitat*. La publicació del llibre fou prevista per al gener del 1936, però les eleccions generals del 16 de febrer en posposaren l'aparició, moment en què l'advocat i lligaire Joan Vallès i Pujals (1881-1966) ja havia deixat la conselleria.

LA GUERRA CIVIL I EL POSTERIOR EXILI

Una setmana després de l'inici del conflicte bèl·lic, Joan Costa i Deu publicà un article a *La Veu de Catalunya* on esmentava que la guerra seria efímera i, alhora, recomanava a la gent que retornés a les seves activitats quotidianes, ja que semblava que l'aixecament militar tindria una breu durada: "El lector, pels números de dimecres, dijous i divendres, ja s'haurà adonat del gran trastorn que ha somogut la nostra ciutat amb motiu de la lluita aferrissada que han sostingut les forces lleials al Govern de la República i de la Generalitat, amb elements rebel·lats contra el poder constituït. Pel que fa a Barcelona, aquesta lluita pot donar-se per finida, a l'extrem que el dia d'avui ha transcorregut amb una evident normalitat en l'aspecte exterior de la població, i tot deixa endevinar que, tan aviat com sigui reprès el treball, entrarem en un període de normalitat efectiva".⁵

Com és sabut, això no fou així i el periodista sabadellenc es veié obligat a exiliar-se per por a possibles represàlies per la seva opció política. L'exili d'aquelles persones de caire polític conservador, industrials o eclesiàstics fou força divers, tot i que majoritàriament marxaren a països com França i Itàlia per la seva proximitat geogràfica i la facilitat de l'idioma. En el cas de Joan Costa el destí triat fou el de la ciutat portuària de Gènova.

L'historiador de literatura catalana, Albert Manent, ha explicat la fugida de Costa i Deu, amb d'altres companys periodistes, de la Ciutat Comtal: "Un ger-

mà de Carles [Sentís], Lluís Sentís, assessor jurídic d'un organisme vinculat a la conselleria de Governació, va tenir cura de la gestió conjunta dels passaports. I el conseller Espanya va signar els passaports sabent molt bé que tots quatre eren periodistes de la Lliga i un de molt destacat, com Joan Costa i Deu. Un cotxe de la Generalitat els recollí, ja que tots havien estat amagats, i els dugué al port. Hi va haver un moment de perill quan pel camí trobaren un altre cotxe de les patrulles de control. El 21 d'agost sortiren en el vaixell alemany *Lieverkusen*. Costa i Deu es quedà a Itàlia i es convertí en una mena d'enllaç amb el consolat" (Manent, 1989: 22).

El periodista, industrial i membre de la Lliga Modest Sabaté i Puig (1909-1986) explicà que hagueren d'esperar un temps per poder desembarcar: "L'endemà va amarrar al port de Gènova (el vaixell *Lieverkusen*) i els passatgers van començar a baixar. Però nosaltres quatre, en Costa i Deu, en Solervicens, en Carles Sentís i jo mateix, no vam poder baixar fins al capvespre. Ens havien retingut el passaport, i un cop ja al moll, doncs, en terres italianes, ens va tocar passar per un hangar en el qual, recordo, hi havia molta gent en moviment. [...] Molt oportunament l'aparició del senyor Josep M. Nadal, i l'asserció que va donar, per confirmar la nostra identitat, féu que tots quatre ens trobéssim amb el nostre passaport, i amb destinació a un petit hotel genovès que s'anomenava Corona di Ferro" (Sabaté, 1981: 14).

Un mes i mig després de l'inici de la guerra ja havien arribat a Gènova, procedents de Barcelona, 2.160 persones. La manca d'assistència de la delegació consular espanyola davant la gran quantitat d'exiliats féu que el prefecte de Gènova Albini suggerís al secretari polític de Francesc Cambó, l'advocat i escriptor Joaquim Maria de Nadal i Ferrer (1883-1972), que creés i dirigís una oficina que s'ocupés de rebre i atendre els espanyols arribats. Costa i Deu no hi estigué estrictament, però sí que mitjançant Cambó encapçalà una petita oficina de propaganda i informació a favor del bàndol sollevant. Per a Joan Costa, Cambó estava "fent un treball formidable i està donant els diners a cabassos a en Franco i es mereix per tant totes les atencions [Cambó]"⁶. En les memòries del monjo benedictí Antoni Ramon i Arrufat (1900-1973) se'ns explica la tasca que s'hi duia a terme: "A poc a poc el pis del Corso Torino esdevingué una mena de penya o tertúlia, on hi acudia el bo i millor dels refugiats. Uns hi anaven per saber notícies, altres per comunicar-se i el bon resultat era sempre per a en Costa, qui recollia una bona informació sense moure's gaire; val a dir, però, que sovint trametia algun dels seus joves adjunts a captar-ne als llocs on s'hi aplegaven espanyols per un motiu o un altre" (Massot, 1998: 212).

De la mateixa manera que hi havia gent que havia ajudat Costa i Deu, aquest també auxilià altres exiliats catalans. N'és un exemple el testimoni del dibuixant, humorista i comediògraf Valentí Castanys i Borràs (1898-1955), quan arribà al domicili italià de Costa i Deu: "Ell era una mena d'enllaç entre els refugiats i el Consolat del Govern del Generalíssim Franco instal·lat a Gènova" (Castanys, 1964: 127).

Tot i l'activitat frenètica que es duia a l'oficina, el periodista patia per la seva família, que s'havia quedat a Sabadell. La manipulació de les missives per part dels dos bàndols significà que força gent tingués seriosos problemes, en part, per la informació que s'hi escrivia, cosa que generà un important temor entre la població per les possibles conseqüències. N'és un exemple la carta que envià al

mossèn Santiago Mas (?-?), on li esmentà que no s'atrevia a posar-se en contacte amb la seva família per por a comprometre-la: "A la meva família, amb tot i fer mig any que sóc a Itàlia, no he tingut valor de posar-m'hi en comunicació. Com tu saps perfectament bé, viuen en una barriada obrera i són gent de significació en la vida religiosa i una carta meva, estic segur, els podria comprometre i agreujar encara la seva situació, que suposo difícilíssima. Crec a la vegada que no és prudent d'escriure a Catalunya car ja s'han donat alguns casos que al rebre una senzillíssima [sic] ha motivat un assassinat. Això vol dir que el cas de la família hem de deixar que quedi en mans de Déu".⁷

Tanmateix se sentia amb el deure moral de ser útil a la guerra d'alguna manera, per això recopilà un bon nombre d'informació perquè l'escriptor i polític lligaire Joan Estelrich i Artigues (1896-1958) pogués escriure el llibre *La persécution religieuse en Espagne*, que finalment aparegué anònimament.

En la seva estada a terres italianes també publicà altres llibres com *Cento Martiri della rivoluzione del 1936 nella Catalogna* amb el caputxí Anton M. de Barcelona. El seu treball no finalitza aquí, sinó que el 1937 dugué a terme, juntament amb el periodista Joan Baptista Solervicens i Melià (1904-1961), un llibret sobre la repressió a Barcelona. Tot i que per al citat Estelrich el text no era publicable, el llibre sortí publicat en italià amb el títol de *Barcellona sotto l'incubo del terrore rosso* i amb el pseudònim de Giovanni Meliani.⁸ L'escrit feia un repàs de tot l'anticlericalisme que s'havia produït des de l'inici d'aquell segle, sempre des d'una visió molt catòlica.

Precisament en una altra carta de Joan Costa a mossèn Geis, el primer li explicava com havia transcorregut l'execució del treball i quina n'era la finalitat: "El dissabte d'aquesta setmana sortirà un llibret meu que conté les biografies de cent màrtirs de la revolució. La traducció l'ha fet el pare Anton Maria de Barcelona. Aquest religiós va sortir de Catalunya a mitjan agost i des d'aleshores resideix a Gènova. Amb aquest llibret em proposo de propagar arreu els crims dels rojos. Si fos jove seria a la guerra, ara vell com sóc, no em queda altre remei que seguir vivint a l'estranger, escrivint contra la revolució. Cal lluitar sempre, sempre, altrament la guerra d'Espanya pot durar encara mig any o potser més i és convenient que cadascú des del seu lloc actuï en un o altre sentit".⁹

Malgrat la constant activitat d'aquesta oficina de propaganda, ben aviat començà a minvar el seu moviment a causa del desenvolupament del conflicte bèl·lic. En una carta que mai no arribà, perquè fou interceptada a mans de l'advocat lligaire Octavi Saltor i Soler (1902-1982), que es trobava a l'Oficina de Propaganda i Premsa de París, Joan Costa li esmentava el perquè havia disminuït la recopilació d'informació: "Es trágico saber que hay amigos que sufren y que se encuentran en peligro de muerte y que nosotros no podemos hacer nada, absolutamente nada, para salvarlos. [...] Actualmente en Génova hay muy poco trabajo, porque los catalanes que pueden escapar de Barcelona encuentran muchas dificultades para poder llegar a este país; lo cual hace que las fuentes de información se vayan limitando".¹⁰

A mitjan juny del 1937, deu mesos després de la seva arribada a Gènova, Joan Costa pogué obtenir, mitjançant Camil Geis, òptimes notícies sobre la seva família. Malgrat la bona notícia, la seva situació personal no millorava i els ànims

començaven a defallir: “La meva situació és realment horrible. Les notes que han aparegut en els diaris d’esquerra de Barcelona, molts dels quals a la vegada han publicat el meu retrat, els posen en perill”.¹¹

Al final de novembre del 1937 Costa i Deu adoptà una visió més optimista de la situació provocada per una visita al consolat d’Espanya a Gènova, on el cònsol li havia esmentat que abans de dos mesos podria tornar a casa.¹² Les evidents ànsies per poder tornar a casa feren que, com a molta altra gent, desitgés ferverosament la victòria del bàndol nacional: “Aquesta ofensiva, si Déu vol, ens donarà el triomf a nosaltres”.¹³

Així i tot, la situació bèl·lica i personal no minvaren gaire. Pocs dies abans de morir envià una carta a la membre de la Secció Femenina de la Lliga Glòria Bulbena i Reig (1891-1984), en la qual li explicava la precària, delicada i desesperant situació que estava vivint en aquells moments: “Yo sigo ni mejor ni peor. Mi enfermedad es de aquellas que ordinariamente no acostumbran a curarse. Figúrese Vd. la intranquilidad en que he tenido que moverme durante estos 18 meses y se dará cuenta de cómo estoy agotado y aturdido. Además, estoy solo, sin noticias de los míos y sin poder adivinar cuándo será el momento feliz de poder abrazarlos. Y luego pensar que cuando acabe la guerra será preciso rehacerlo todo. Yo no tengo absolutamente nada. Los rojos me lo han robado todo, libros, muebles, ropa. Es algo espantoso” (Bulbena, 1976: 201-202).

Per Costa i Deu el retorn no fou possible, ja que morí a causa d’un atac fulminant el 23 de febrer de 1938; i passà a engrandir la llista d’exiliats catalans, tant d’un bàndol com l’altre, que moriren lluny de la seva estimada terra.

Josep Lluís Martín i Berbois és estudiós de la història de Catalunya de final del segle XIX i la primera meitat del XX, en especial els temes sobre política i cultura catalana en els períodes de la Segona República i la Guerra Civil. Ha publicat en revistes especialitzades com *L’Avenç*, *Revista de Catalunya*, *Els Marges*, *El Contemporani*, *Cercles: revista d’història cultural*, *Serra d’Or*, *Afers*, *Societat Catalana d’Estudis Històrics-Institut d’Estudis Catalans* o *Lluc*.

Ha escrit els llibres *Joan Llonch o l’oasi d’un catalanista sabadellenc* (2005), *Institut Sallarès i Pla. Forja de joves empresaris tèxtils des de 1947* (2006), *Cartes en temps de guerra. Epistolari entre Miquel Carreras i Costajussà i Joan Llonch i Salas* (1936-

1938) (Mediterrània, 2007), *La Lliga Regionalista de Sabadell o l’ocàs d’un partit (1931-1945)* (Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2008), *Juventut Nacionalista de Catalunya. Escola de patriotes* (Afers, 2011), *Sindicat de Metges de Catalunya. Un exemple de perseverança en la defensa de la medicina i el país* (Afers, 2012) i *Ignorades però desitjades. La dona política en les eleccions de la Segona República de Catalunya* (Acontravent, 2013).

També ha participat en diverses obres col·lectives com ara *La Guerra Civil a Catalunya, Catalunya. Tota la nostra cultura* i *La Transició a Catalunya*, tots ells editats per Edicions 62. Recentment ha participat en *l’Atlas del catalanisme*, publicat per Enciclopèdia Catalana.

Notes

- ¹ *La Veu de Catalunya* (28 juny 1935).
- ² *Annals del Periodisme Català*, núm. XIV, abril de 1935, p. 319-336.
- ³ *La Veu de Sabadell* (1 desembre 1924).
- ⁴ *Annals del Periodisme Català*, núm. XIV, abril de 1935, pàgina sense numerar.
- ⁵ *La Veu de Catalunya* (25 juliol 1936).
- ⁶ Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach (a partir d'ara AFBH). Fons Ramon Arquer. Carta de Joan Costa i Deu a mossèn Ramon Roca (2 juliol 1937).
- ⁷ AFBCH. FRA. Carta de Joan Costa i Deu a mossèn Santiago Mas (19 gener 1937).
- ⁸ Giovanni Meliani era el pseudònim de Joan B. Solervicens, que era Melià, el Meliani

provenia del segon cognom de Solervicens.

⁹ Arxiu de l'Acadèmia Catòlica (a partir d'ara AAC). Fons Camil Geis Parragueras (FCGP). Carta de Joan Costa a mossèn Camil Geis (1 juny 1937. Aquest arxiu ara es troba a la Biblioteca-Arxiu de Montserrat.

¹⁰ Archivo General de la Administración. Asuntos Exteriores. Lligall 3769. Carta de Joan Costa a Octavi Saltor (29 març 1937).

¹¹ AAC. FCGP. Carta de Joan Costa a mossèn Camil Geis (31 maig 1937).

¹² AAC. FCGP. Carta de Joan Costa a mossèn Camil Geis (28 novembre 1937).

¹³ AAC. FCGP. Carta de Joan Costa a mossèn Camil Geis (27 desembre 1937).

Bibliografia

- Aymamí, L. (1932). *Amb els braços oberts (Reportatge de l'Estatut)*. Barcelona: Políglota.
- Balcells, A. (Introducció) (2006). *La Nit del 6 d'octubre a Barcelona*. Barcelona: Cossetània.
- Bulbena, G. (1976). *Barcelona. Trossos de vida i records de l'ahir*. Barcelona: Pòrtic.
- Cadena, J.M. (1984). "Les Associacions de Periodistes a Barcelona". *Annals del Periodisme Català*, núm. 0, abril-juny, p. 6-18.
- Calvet, J. [et al.] (2000). *Sabadell al segle XX*. Vic: Eumo.
- Castanys, V. (1964). *La memòria es diverteix: mig segle de records*. Barcelona: Destino.
- Castells, A. (1979). "Quaranta-dos anys de diaris sabadellencs (4)". *Arraona*, 2a època, núm. 8, p. 25-59.
- . (1980). "Quaranta-dos anys de diaris sabadellencs (5)". *Arraona*, 2a època, núm. 9, p. 41-67.
- Costa i Deu, J.; Sabaté, M. (1935). *La Nit del 6 d'octubre a Barcelona: reportatge*. Barcelona: Tipografia Emporium.
- . (1936). *La veritat del 6 d'octubre*. Barcelona: Imprenta Clarasó.
- . (1938). *Barcelona sotto l'incubo del terrore rosso*. Milà: La Sorgente.
- Costa i Deu, J.; Barcelona A.M. (1937). *Martiri della rivoluzione del 1936 nella Catalogna*. Torí: Società Editrice Internazionale.
- Costa i Deu, J.; Rovira, J. (1936). *Joan Vallès i Pujals a la Conselleria d'Obres Públiques de la Generalitat: reportatge de l'obra que ha de transformar Catalunya*. Barcelona: Llibreria Verdguer.
- Doll-Petit, R. (2003). *Els "catalans de Gènova": Història de l'èxode i l'adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Figueres, J.M. (ed.). (1997). *Dotze treballs d'història de la premsa al Vallès Occidental*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 65-74.
- Geis, C. (1968). *D'un periodista sabadellenc mort a Gènova: Joan Costa i Deu*. Sabadell: Quadern de la Fundació Bosch i Cardellach, núm. 14.
- . (1986). *Els que he trobat pel camí*. Sabadell: AUSA.

Llonch, J. (1976), "Recordant... ("in memoriam" dels que foren i del què fou)". *Arraona*, 2a època, núm. 2, tardor, p. 47-59.

Manent, A. (1989). "1936. Com se salvaren industrials, monàrquics alfonsins, carlins, periodistes". *Serra d'Or*, núm. 352, març de 1989, p. 17-22.

Martín, J.Ll. (2005). *Joan Llonch o l'oasi d'un catalanista sabadellenc*. Sabadell: Quadern de la Fundació Bosch i Cardellach, núm. 97-98.

—. (2006). *La Lliga Regionalista de Sabadell o l'oasi d'un partit (1931-1945)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

—. (2007). *Cartes en temps de guerra. Epistolari entre Miquel Carreras i Costajussà i Joan*

Llonch i Salas (1936-1938). Barcelona: Mediterrània.

—. (2009). "Escriure en temps de guerra: a propòsit d'un llibre de mossèn Camil Geis". *Serra d'Or*, núm. 589, p. 52-54.

Massot, J. (1998). *Tres escriptors davant la Guerra Civil. Georges Bernanos, Joan Estelrich, Llorenç Vilallonga*. Barcelona: Publicacions l'Abadia de Montserrat.

Puig, J. (1972). *86 anys de premsa local, 1853-1938*. Sabadell: Riuort.

Sabaté, M. (1981). "El «no» d'en Cambó, a Gènova, l'any 1936". *L'Avenç*, juny, p. 14-15.

Sentís, C. (2006). *Memòries d'un espectador*. Barcelona: La Campana.